

Adalékok az egyházak államvédelmi megfigyeléséhez Somogyban (1948–1956)

A második világháború lezárását követő megváltozott politikai viszonyok a magyarországi egyházak életében gyökeres változásokat eredményeztek. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt 1948. júniusi egyesülésével létrejött állampárt, az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) célja *„az állami és társadalmi életből kiszorítani minden más erőt, amely az egyeduralkodásra veszélyt jelentett ideológiai, gazdasági vagy politikai tekintetben”*.¹ A kommunista vezetés – igazodva a marxista-leninista materialista világkép ateizmusához – *„első számú ellenfelének tartotta a rendszer hivatalos ideológiájával szembenálló, ugyanakkor legális keretek között működő, jelentős társadalmi befolyással és saját intézményi háttérrel rendelkező történelmi egyházakat”*.² 1948-ra a vallás és az egyház a Párt legfőbb politikai és ideológiai ellenfelévé vált.³ A kommunista vezetés kiemelt feladatának tekintette az egyházak mozgásterének visszaszorítását, melynek *„elvi alapját a klerikális reakció elleni harc adta meg”*.⁴ A Magyar Dolgozók Pártjának 1948. június 13–14-ei programnyilatkozatában szintén megjelenik a reakciónak bélyegzett irányzatokkal szembeni fellépés követelménye.⁵

Az egyházak szabadságát felszámoló politikai gyakorlat Magyarországon a szovjet mintát követte. Az egyházakat rendkívül hátrányosan érintette az 1945-ös földreformhoz társuló kapkodás, ellentmondásos jogi szabályozás és az ésszerű gazdasági érvek háttérbe szorítása.⁶ A korlátozó intézkedések következő szintjét az egyházak közéleti és politikai tevékenységének csorbítása jelentette. Ennek jelentős lépése 1946 nyarán a katolikus közéletben jelentős szerepet játszó katolikus egyletek és egyesületek (KALÁSZ⁷, KIOE⁸ stb.) felszámolása volt. A protestáns egyesületek elleni fellépés csak 1950-ben következett be.⁹ Az iskolák 1948 júniusában történő államosítását követően az iskolai vallásoktatás területén is korlátozások léptek életbe: 1949. szeptember 5-én eltörölték a kötelező vallásoktatást, melynek következtében a hitoktatás fakultatívvá vált. A hitoktatáshoz ezek után is ragaszkodó szülők sorozatos zaklatásnak, lelki presszióknak voltak kitéve. 1950. június 1-jén határozat született a „klerikális reakció” elleni harcról. A pártvezetés fontosnak tartotta *„az egyháznak a Népköztársasághoz őszintén közeledő és a dolgozó néppel becsületesen együttműködni kész elemeinek”* támogatását.¹⁰ Példaként megemlíthetjük a katolikus papok békemozgalmát, melyben a párt az alsópapság főpapsággal való szembeállításának eszközét látta. A Katolikus Papok Országos Békebizottsága 1950. augusztus 1-jén alakult meg. A kommunista párt a fontosabb egyházi pozíciókat betöltő egyházi személyek ellen is támadást intézett, melynek eredményeképpen *„1949 végéig a lényegesebb egyházi posztokon őrségváltás következett be”*.¹¹ Ezt a legkülönbébb eszközökkel (letartóztatások, áthelyezése, internálások stb.) érték el.¹² A megüresedett helyeket választható világi, a kommunista vezetéshez hű, megbízható tisztviselők foglalhatták el, akik egyezményeket kötöttek az állammal.

Az egyházak irányításának állami szerve az 1951 májusában felállított Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) lett. Az ÁEH feladata volt a kommunista vezetés által kialakított egyházpolitikai döntések végrehajtása, illetve végrehajtatása. Az állam egyházellenes rendelkezéseinek betartatásáról, az egyházi személyek ellenőrzéséről a megyei tanácsokhoz küldött egyházügyi főelőadók, valamint a püspöki székhelyekre kirendelt egyházügyi megbízottak gondoskodtak.¹³ A kommunista vezetés egyházpolitikai célkitűzései az ÁEH és az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) együttműködésével valósultak meg. A kommunista vezetés az egyházak még szorosabb függésének megteremtése

érdekében igényt tartott „a katolikus egyházzal kapcsolatban a főkegyúri jog, illetve a többi egyház és felekezet felett gyakorolt főfelügyeleti jog fenntartására is”.¹⁴ A gyakorlatban ez az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulásának szükségességét jelentette az egyház tisztségek betöltéséhez. Az egyházak kiadásainak fedezésére 1951 szeptemberében létrehozták a Vallásfelekezeti Alapot.¹⁵

Az egyházakkal szembeni korlátozások enyhítésére Sztálin 1953. márciusi halála után kerülhetett volna sor. Nagy Imre 1953. július 4-ei miniszterelnöki expozéjában vallási kérdésekben a türelem fontosságát hangsúlyozta, az adminisztratív eszközök alkalmazását megengedhetetlennek tartotta.¹⁶ Az egyházakkal szembeni megváltozott bánásmódot bizonyítják az 1953 nyarán megtartott hittan-pótbeíratások, és sor került a hittankönyvek újbóli kiadására is. Fontos leszögezni, hogy a kommunista vezetés továbbra is beavatkozott az egyházak életébe, és „a vallást ellenséges ideológiának tekintette”.¹⁷ Az egyházakat korlátozó rendelkezéseket nem törölték el, jellemzőek maradtak a megszorítások. Nagy Imre „új szakasza” nem volt hosszú életű: az MDP Központi vezetősége 1955. márciusi határozata „túlzottnak és jobboldalinak minősítette Nagy Imre egyházpolitikáját”, valamint határozatot hozott az egyházak ellenállását visszaszorító adminisztratív intézkedések kidolgozására és végrehajtására.¹⁸

Jelen forrásközlés Somogy megye egyházainak államvédelmi megfigyeléséhez szolgál adalékkul. A dokumentumok betekintést nyújtanak a „klerikális reakció” 1948 és 1956 közötti Somogy megyei tevékenységébe, annak megnyilvánulási formáiba. A tárgyalt időszakban Somogy római katolikus többségű megye, ennek ellenére a jelentések alapján nem állapítható meg, hogy a legnagyobb társadalom befolyással a római katolikus egyház rendelkezett-e. A dokumentumok segítségével feltárhatók Somogy korabeli vallási viszonyai, betekintést nyerünk, hogy a Magyar Dolgozók Pártjának határozatai milyen mértékű és jellegű változást eredményeztek a megye vallási helyzetében (pl. hittanbeíratások számának alakulása). A jelentések tanulsága szerint az egyházak befolyása főként a falusi parasztság, valamint az ipari munkásság (pl. Kaposvári Cukorgyár dolgozói) körében érvényesült. Az egyházakkal szembeni fellépés a megyében összekapcsolódott a tehetősebb paraszti gazdálkodók elleni harccal, amire a közölt forrásokban is láthatunk utalást. A források érintik a megyei vezetésnek az egyházakkal szembeni fellépés során elkövetett hibáit, hiányosságait.

Somogy megyében 1948 és 1956 között az egyházakhoz kötődő ellenállás tevékenységében a legjelentősebb változás a szervezkedések formájában, lebonyolítási módozataiban figyelhető meg. A szentgáloskéri „pártnapról” közölt jelentésben a helyi pap által szervezett, nyílt tömegmegmozdulás eseményeiről kaphatunk képet, melynek hátterében az iskolák államosítása és a hitélet ellehetetlenítése elleni tiltakozás áll. A későbbi években született (1951, 1952) jelentésekben továbbra is megjelenik a párt egyházpolitikájával szemben tanúsított nyílt ellenállás, emellett kirajzolódik egy burkoltabb, kevésbé radikális rezisztencia képe is. Az 1953 utáni időszakban az egyházi személyek tevékenysége főként a hittanbeíratások előmozdítására irányult. Egy 1954 nyarán íródott jelentés a Nagy Imre miniszterelnöki programjának köszönhető türelmesebb légkörben a somogyi hittanbeíratásokról szolgáltat adatokat. Az adminisztratív intézkedések korlátozása ellenére továbbra is kiemelt cél az egyház tevékenységének visszaszorítása, változás a megvalósítás módozataiban látszik. A megyei pártvezetés a meggyőzés, agitáció eszközeit, az aktív népnevelő munkát igyekszik előtérbe helyezni. Egy 1956. februári jelentés jól mutatja, hogy Nagy Imre menesztését követően erősödött az egyházakkal szembeni fokozottabb fellépés.

A dokumentumokat szöveghűen, teljes terjedelmükben, az eredeti helyesírási és gépelési hibákat, valamint a központozási hiányosságokat kijavítva közlöm. A források szerkezetén, megfogalmazásán nem változtattam. A településnevek a leggyakrabban használt és értelemszerűen kiegészített (Szt.gáloskér vagyis Szentgáloskér) névformákban szerepelnek. A közölt dokumentumok csupán egy szeletét mutatják be az

egyház és állam közötti kapcsolatok 1948 és 1956 közötti történetének, így a rendelkezésre álló sokkal kiterjedtebb forrásanyag a jövőben további forrásközlések bázisát képezheti.

Dokumentumok

1. Az igali járási pártbizottság beszámolója a szentgáloskéri pártnapon történetekről, 1948. június 10.

Magyar Dolgozók Pártja Járási Titkársága Igal
Telefon: 44.

Jelentés
Igal, 1948. június 10-én.

Folyó hó 9-én Szentgáloskén a következők történtek Kovács József titkár elvtárssal.

Folyó hó 9-ére Szentgáloskérre a Magyar Dolgozók Pártja pártnapot hirdetett a községháza udvarára este 8 órára, melynek előadója Kovács József elvtárs volt. Odaérkezésem alkalmából feltűnően szokatlan volt az, hogy Szentgáloskér utcáján az asszonyok ünneplőruhában csoportosultak, úgyszintén a férfiak is csoportba verődve tárgyaltak valamit.

Pártvezető elvtársakat megkérdeztem, hogy mi ez a szokatlan csoportosulás, talán ünnep van Szentgáloskén? Az elvtársak azt a választ adták, hogy délelőtt mikor a gyűlésünket dobolták, utána a tisztelendő házról házra járva az ő fullajtárjaival, azzal, hogy a mai esti gyűlésünkön minden asszony és férfi jelenjen meg, hogy a gyűlést meg tudják zavarni, ha az iskolák államosításáról is lesz szó. Ami sikerült is nekik, amit a következőkben leírnak:

A gyűlést 8 óra 30 perckor kezdtem el Szentgáloskér községháza udvarán, ahova a pappal az élen az asszonyok és a férfiak felvonultak, c[irca] 400-an. A gyűlésem elkezdésén csendben hallgattak addig, amíg reá nem értem az iskolák államosítására és a fekete reakció demokráciaellenes uszításaira. Ekkor a tömeg, mint egy gombnyomásra, ordítva kiabálta, hogy nekünk a hit, a vallás és a pap kell, és nem hagyjuk eltörölni a vallásunkat, és nem akarjuk az iskolák államosítását, mert elvették a kenyerünket, és most a vallásunkat akarják elvenni. Én kezdtem megmagyarázni, hogy nem a vallás és a hit ellen, a papság ellen vagyunk, hanem azok ellen a reakciós elemek ellen, akik az egyház mögé bújva akarják a demokratikus rendszerünket a nép megtévesztésével felborítani (itt utaltam a Pocspetri esetre és magyaráztam, hogy ki akar békét és ki akar békétlenséget). Erre a jelen lévő pap gúnyos mosollyal nézett reám és a népre, akkor még nagyobb zendülés tört ki azokkal a kijelentésekkel, le az asztalról piszkos kommunisták, mert a vallásunkat akarjátok elvenni, hiába hazudoztok nekünk, mert úgyis megtudjuk, hogy ezt akarjátok. A zendülés olyan erős lett, hogy a gyűlést is be kellett fejezmem, mert a kiabálástól hangot nem lehetett hallani. Talán tettlegességre is került volna a sor, ha két rendőr járőr meg [nem] jelenik a helyszínen, és a Nemzeti Bizottság és képviselőtestület tagjai az asztalomt megvédésekre körül nem fogják.

A gyűlés után a helybeli kisbíró felszólította a tömeget, hogy hagyja el a községház udvarát. Visszakiabálták, hogy nem hagyjuk el, mert [a] mi papunk itt lakik, és azt meg akarjuk védeni. 10 órakor megkondult a harang, és akkor litániára mentek el, és csak az utcán tudtuk megtartani a képviselőtestület és a Nemzeti Bizottság együttes ülését az iskolák államosításával kapcsolatban. A N[emzeti] B[izottság] és képviselőtestület

tagjainak félórás előadásban ismertettem, miért is akarjuk az iskolákat államosítani. Előadásom után mindkét népi szerv legmesszemenőbben helyeselte, és kijelentették azt, hogy igen helyes a kormánynak ez az intézkedése, de ne kívánjam azt tőlük, hogy az államosítás mellett szóló ívet aláírják, mert a felbőszített asszonytömeg másnap őket szétszedi.

Ezek, amik Szentgáloskéren megtörténtek, a papnak a suttogó propagandájának köszönhető, és annak a következménye volt. Egyébként az Államvédelmi Osztálynak ezekről jelentést tettünk, és megtettük a lépéseket az ügyben, amelyben már a mai nappal kiszálltak kivizsgálás végett.

Szabadság!
Kovács József
titkár

[MNL SML XXXV.33. 111. ő. e. Kovács József aláírásával ellátott, géppel írt tisztázat.]

2. A Somogy megyei pártbizottság jelentése a Titkárság 1950. szeptember 23-i „Az egyházi reakció elleni harc feladatairól” szóló határozat végrehajtásáról

Jelentés
a Titkárság 1950. szeptember 23-i „Az egyházi reakció elleni harc feladatairól” szóló határozat végrehajtásáról

Kaposvár, 1951. április 21.

Pártunk Központi Vezetőségének Titkársága 1950. szeptember 23-án határozatot hozott a klerikális reakció elleni harccal kapcsolatos feladatokról.

A határozat megemlíti az e téren elért eredményeket, felveti a munkában mutatkozó hiányosságokat, s megszabja azokat a feladatokat, amelyeket Pártbizottságainknak és alapszervezeteinknek kell megvalósítani.

A határozat többek között kiemeli, s ezeket mondja: „Be kell vinni a köztudatba azt is, hogy az egyházi reakció az egyezmény aláírásával nem tette le a fegyvert. Az egyezmény gyakorlati végrehajtása nem megy harc nélkül... A fő feladat: azt az egyezményt, melyet nem őszintén kötött a püspöki kar, helyi munkánkban valóságos tartalommal megtölteni.”

Somogy megyében, ahol a klerikális reakció befolyása különösen elmaradott parasztok, sőt ipari munkások körében (Cukorgyár, Nagyatádi Fonalgár) még ma is igen jelentős, az elmúlt hónapok folyamán értünk el bizonyos eredményeket. Azonban a Párt tömegbefolyásának megnövekedésével párhuzamosan nem kielégítően csökkent a klérus befolyása, nem eléggé szigeteltük el, lepleztük le a klerikális reakciót és ügynökeit.

Az alapvető hiba, hogy az Agit[ációs és] Prop[aganda] Osztály elmulasztotta a Titkárság határozata nyomán kidolgozni, munkájában beilleszteni, azokat az intézkedéseket, melyekkel biztosítottuk volna, hogy e téren tervszerűen, szívós és állandó munka folyt volna. Ebből következik, hogy a klerikális reakció elleni harc a papokkal való foglalkozás kampányszerű, időnként eredményes, máskor igen gyenge volt.

Elért eredményeink kezdetiek voltak, mint pl.: aláírások gyűjtése valamely kérdésben való állásfoglalásra, nyilatkozatok, békegyűléseken való felszólalások György Lajos hetesi

pap, Langmár s[omogy]sámsoni, gyengén, de néha a Somogyi Néplap kipellengérezett egyes papokat, Tóth igali, Svezser sávolyi, Rengli Ráfail törökkoppányi, Lakmai stb.

A megye papságának többségét azonban rászorítani arra, hogy az egyezmény szellemében kiálljanak, állást foglaljanak, nem sikerült. Megyénk békebizottságaiban tudomásunk szerint mindössze 17 pap van, melyből 6 katolikus, 9 református és 2 evangélikus. Holott a megye területén kb. 150 katolikus pap van.

A Veszprémi Püspökség a béke, a népi demokrácia melletti kiállást könyörtelen terrorral torolta meg. Pl. Vértés Andor esete, aki megyénk legszilárdabb papja a kiállítás szempontjából. Vértés példája mindenesetre nem kismértékben oka annak, hogy a megye papsága a kíméletlen terror láttán, nem mert bátran kiállni még a béke ügye mellett sem, mert félnek a következményektől. A terror érvényesítésében nem kis szerepe van [nevezett személy]nek.

A klerikális reakció aknamunkájára az jellemző, hogy burkoltan ugyan, de állandóan végzi munkáját, s igyekszik a különböző kérdésekben (ellenséges) hangulatot teremteni. Pl. Ádám Árpád kaposvári lelkész január hó folyamán prédikált, s mondta: mi nem olyan embert vártunk karácsonyra, akit az utcán éltetnek és dicsőítenek, hanem akiért a lélek ujjong. Nem olyat vár az emberiség, akit gyűléseken és összejövetelekkor vég nélkül tapsolnak. ... Vagy pl. Babics ápr[ilis] hó folyamán kijelentette az esti misén: „hogy meg van elégedve a hívekkel, mert adót ugyan nem vethet ki, de nincs is rá szükség, mert könnyebb önkéntes adakozást várni, mert tudvalevő, hogy adót a magyar ember soha nem szeretett fizetni...” A böhönyi pap házalni jár és szentképeket árul, a Kaposvári Sztálin úti templomban kb. 2 hete este a gyerekeknek meseestet rendeztek stb.

Hogy a papok között milyen hangulat és szellem uralkodik, arra legjellemzőbben a megyei papi békebizottsági ülésen elhangzott felszólalásaik [utalnak], s ebből következtetni is lehet.

A megyei papi békebizottságot e hó 12-én 15 taggal megalakítottuk, melyhez azóta 5 pap írásban csatlakozott.

A megyei papi békebizottság megalakulása komoly eredménynek számítható, mert azt jelenti, hogy a klérus sorait, egységét, ha kismértékben is, de sikerült megbontani, s kellő segítséggel, támogatással komoly eszköz lehet kezünkben a klérus további megbontására, a reakciós kulák és fasiszta papok, s maga Babics elszigetelésére és leleplezésére is.

Pártszervezeteink és a Járási Bizottságaink hibája, hogy tudomást szerezve egyes papok magatartásáról, kijelentéseiről, nem leplezik le, nem vetik fel bátran a falu dolgozói előtt egyes papok népellenes magatartását, múltban viselt dolgait. Így a klerikális reakció elleni támadás nem nagy, igen gyengén folyik. Ez helyett már szólamná válik a kulák és a klerikális reakció leleplezésének szükségessége, azonban ez a leleplezés a valóságban konkrétan a gyakorlatban nem folyik.

Amik vannak azok inkább adminisztratív, állami vonalon tett intézkedések (begyűjtés, adó, stb.), mely alól a papok igyekeznek kibújni (Buzsák, Igal stb.).

Most a klérus minden igyekezete arra irányul, hogy a gyermekek hitoktatásán keresztül a szülőkhöz jussanak el. Az idei tanévben a megye területén a hittant tanulók száma jelentősen csökkent. Ez évben a megyében a tanulók 52%-a iratkozott be hitoktatásra. Azonban ez a szám azóta csökkent, s jelenleg 35% jár csak. (Pl. a Kaposvári Leánygimnáziumban, ahol 37-en jelentkeztek, ma már 1 hónapja nem tartanak hitoktatást, mert nem jelennek meg. Ugyanez a helyzet Somogysimonyiban, Hódosháton, Magyaratádon stb.)

Azonban ebbe a klérus nem nyugodott bele. Igyekszik illegális hitoktatást szervezni a templomba[n], mint Igalon, Kaposváron meseestet rendeztek a templomba[n], igyekeznek illegálisan esketni, keresztelni stb. Mindezekre pártszervezeteink nem reagálnak kellően, mert pl. Igalban a párttagok is mentek az igazgatóhoz követelni, hogy legyen hitoktatás, vagy a Cukorgyárból párttagok is nagyszámban járnak állandóan misére. És éppen itt a Cukorgyárban volt a legtöbb hiba a természettudományos előadásokkal is, amelyre igen kevesen jöttek össze, s maga a párttitkár sem tulajdonít ennek jelentőséget.

Pártoktatásunk viszonylagos kielégítő eredményeinek hatása falvainkban meglátszik. Igen sok községben a papok igen szívós és kitartó agitációja ellenére sem tudják régi vitathatatlan tekintélyüket visszaszerezni.

Megyénk területén a Titkárság határozatát tehát csak részben sikerült végrehajtani. Kétségtelen vannak eredményeink e téren, azonban ezek még csak kezdeti eredmények. Még nem sikerült a papság zömét az egyezmény szellemében a konkrét feladatok támogatására rábírnunk. Ebből kiindulva a feladatok végrehajtásában, a papok aktivizálásában a mi oldalunkon állandóan jól átgondolt, tervszerű munkát kell végezni, most már számolva és bekapcsolva a papok megyei békebizottságát is.

További munkánk érdekében a következő intézkedéseket javasoljuk:

1. A Megyei Pártbizottságnak a papi békebizottság területén munkáját fokozni kell, s támogatását kell adni a békebizottságnak. Ezért a Megyei Tanács apparátusából 6-8 elvtársat kiválasztva az Agit[ációs] és Prop[aganda] titkár mellé egy kis bizottságot kell szervezni, mely havonként értékeli munkáját, s megszabja az új feladatokat, segítséget nyújt a papok látogatásán keresztül a papi békebizottság jelenlegi 15-ös létszámának emeléséhez. Az első megbeszélést május 5-ig meg kell tartani.
Felelős: Nagy Lajos elvtárs.
2. A [J]árásai Pártbizottságok a járási tanácsokon keresztül kezdjék meg a papokkal az egyéni foglalkozást, nyújtsanak segítséget ők is a megyei papi békebizottság számának növeléséhez. A Járási Bizottságok május első felében tízzék napirendre ülésükön és tárgyalják meg a klerikális reakció elleni harc kérdését járásuk területén, s vessék fel ezt a kérdést a községi titkárok fel[é] is. Ki kell zökkeníteni alapszervezeti titkárainkat a jelenlegi helyzetből, hogy a papi reakció működésével szemben közömbösek legyenek falun vagy üzemben, megmagyarázva, hogy a közömbösség vagy engedékenység a klérus befolyását segíti növelni.
Felelős: Nagy Lajos elvtárs.
3. A falusi békebizottságokban igen kevés pap van. Mindössze 19 vesz részt, mivel a megyei békeiroda sem fordított bevonásukra gondot. A megyei békeiroda éppen ezért a közeljövőben a békebizottságokon keresztül érje el, hogy május végéig legalább 30-35 pap legyen a békebizottságokba[n]. Ügyeljen azonban arra, hogy ott ne a pap vigye a fő szerepet, hanem a békebizottság használja fel a papot, foglaljon állást a községekben a különböző kérdésekben
Felelős: Szántó elvtárs.
4. A tömegszervezetek (DISZ, MNDSZ, DÉFOSZ, MSZT19) megyei bizottságai május 15-ig tízzék ülésükön napirendre és vizsgálják meg, milyen intézkedéseket tettek a klerikális reakció befolyásának csökkentésére. Folyamatosan a járási bizottságaikon keresztül (összekapcsolva a többi munkával) vizsgálják meg alapszervezeti vezetőségeiket, s a klerikális befolyás alatt lévőköt váltsák le.

Június 15-ig adjanak jelentést a M[egyei] [Párt]B[izottság]-nak, hogy milyen intézkedéseket tettek.

Felelős: Nagy Lajos elvtárs.

5. A Somogyi Néplap többet foglalkozzon ezzel a kérdéssel, leplezze le a népellenes, fasiszta, uszító papokat, pellengérezze ki, vizsgálják meg múltban viselt dolgaikat, s írják meg. Elsősorban le kell leplezni Homonnai böhönyei papot, a szentgáloskérít, aki nem írta alá a békeívet stb.

Felelős: Bognár Ilona elvtársnő.

6. Pártoktatásunk vonalán e kérdést sokkal élesebben és konkrétan kell felvetni. A propagandista szemináriumon az előadók erre az ellenség elleni harc kérdésénél külön térjenek ki, majd a propagandisták a politikai iskolákon, s megállapításaikat helyileg támasszák alá.

A természettudományos előadásokat pedig tovább kell folytatni, különösen üzemekben.

Felelős: Kisdéák elvtárs.

7. A Megyei Pártbizottság július hónapban a klerikális reakció elleni harc kérdését újra tűzze napirendre és tárgyalja meg.

Kaposvár, 1951. április 21.

MDP Somogy Megyei Bizottság
Agit[ációs] és [P]rop[aganda] Osztály

[MNL SML XXXV.33. 114. ő. e. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

3. A Somogy megyei pártbizottság jelentése a „klerikális reakció” elleni harcról, 1952. május 7.

Jelentés a klerikális reakció elleni harcról, Somogy megyében

Kaposvár, 1952. május 7.

Pártunk Központi Vezetősége 1951. május 31-én hozott határozatot a klerikális reakció elleni harcról.

A határozat meghozatala óta Somogy megyében a klerikális reakció elleni küzdelem és a klerikális reakció aknamunkája a következőkben mutatkozik meg:

1. *Az állam és az egyház között történt megegyezés után a klerikális reakció támadásai nem szűntek meg – ellenkezőleg fokozódtak.* [Itt és később kiemelés az eredeti szövegben.] A legaktívabb aknamunkát az 1949/1950. évben a teológiáról kikerült fiatal papok fejtik ki. A klérus az egyezmény megkötése óta sokkal burkoltabb, de aktívabb munkát fejt ki. A klérus mesterkedése sok helyütt megtéveszti a Tanács, sőt pártszervezet vezetőit is képmutatásával, s ezzel tompítja az éberséget, a klérus elleni harcot. Pl. [...] káplán Attala községben, a tagosítás ellen hívei között agitációt fejtett ki, aminek hatására a megtévesztett dolgozó parasztok kihúzták a mezsgyecövekeket. Több befolyása alatt lévő tag kilépett a tszcs-ból. Általában a papok 90–95%-a az állam által kiadott rendelkezéseket nem vagy meghamisítva hajtják végre. A templomban a körlevelek felolvasásánál a begyűjtésre vonatkozó részeket kihagyják, vagy elferdítve olvassák fel.

Vannak papok, akik igyekeznek eleget tenni az állammal szembeni kötelezettségüknek.

Pl. Kutason Gelencsér János r[ómai] kat[olikus] pap minden alkalommal kiprédikálja, hogy a begyűjtés „istennek tetsző” dolog. Ugyanez megmutatkozik György Lajos hetesi papnál is, aki a békekölcsön-jegyzés alkalmával is élen járt jegyzésével. Vagy a kastélyosdombói ref[ormátus] pap az egyházi szertartásokat úgy tartja, hogy ne akadályozza a gyűléseket.

2. *A klerikális reakció igen változatos módszereket alkalmaz a népi demokrácia elleni támadásban.* Felhasználja erre a célra a szószéket, rózsafüzéreket, a kivetkőzött apácákat, dicsőség- és szegyetáblákat is alkalmaz, valamint a temetési szertartásokat is.

Pl. Dégli Pál somogysámsoni káplán a szószékből agitál a Népi Demokrácia sajtója és könyvei ellen. Azokat erkölcstelen kiadványoknak nevezi, és felhívja a szülők figyelmét, hogy óvják gyermekeiket tőle. A természettudományos előadások ellen is agitál. Mindazokat, akik ilyen előadást tartanak vagy hallgatnak, hitetleneknek nevezett [sic!], és többek között azt mondotta: „hogy azok nyakára malomkövet kellene kötni és tengerbe dobni őket”.

Látrányban Meggyesi József esperes plébános a kivetkőzött apácák számára a rózsafüzéresekkkel gyűjtet. Ilyen alkalommal házi agitációt fejtenek ki és igyekeznek a dolgozó parasztokat meggyőzni, hogy kötelezzék magukat havi 3 Ft fizetésére az apácák számára. A parasztok egy része fizeti is a 3 Ft-ot.

Igalban a kivetkőzött apácák beülnek az asszonyok közé a templomba, és rábírnak őket, hogy gyermekeiket délutánonként szívgárda-összejövetelekre engedjék el, ahol a gyermekeket demokráciaellenes szellemben nevelik. Elvonják őket a tanulástól, arra biztatják őket, hogy „ne tanuljanak, úgysem lesz jó, amit most tanulnak, ha megváltozik ez a világ”.

Kercseligeten a katolikus pap a plébánia falára dicsőség- és szegyetáblát szegezett ki, melyen feltünteti azokat a dolgozó parasztokat, akik rendszeresen eljárnak a templomba gyónni-áldozni, feltünteti azokat, akik nem mennek, és ezáltal „elszakadnak az Istentől”. Feltünteti azt is, hogy rendezti az egyházi adóját.

Csökölyben Bécsi Krizsák József ref[ormátus] pap Szána Lajosné kulákasszony temetését lázításra használta fel Népi Demokráciánk, államhatalmunk ellen. (Ennek a kulákasszonynak a fia fegyverrejtegetésért le van tartóztatva, a házából kitelepítették, és egy munkáscsalád lakik bent, vagyona el lett kobozva, mert a termelést szabotálta.) Ez a pap temetési beszédét a kulákok védelmére használta fel. Pl. a következőket mondotta: „Hol a fia, miért nem láthatta az anyját? Az anya, mint egy fájdalmas szűzanya fekszik a koporsóba, kit a fia nem láthatott.” „Hol a vagyon, miért gürcölt?” „Bízzatok az Úrba[n], visszajön a régi, ami volt.” stb.

Ezen a temetésen kb. 400 fő vett részt. Azokat a temetéseket, melyeket ez a pap tart, mindig előre megszervezik, melyen 300-400 fő vesz részt rendszeresen.

3. *A klerikális reakció tevékenysége minden rétegnél érezhető.* Bár befolyásuk általában csökkenést mutat, ennek ellenére úgy a városban, mint a falun minden rétegnél megtalálható. Az ipari munkásságra sokkal kisebb befolyása van a klérusnak, mint a többi rétegekre, de tevékenységük az ipari munkásság között is érezhető.

Kaposváron a Cukorgyárban sztahanovisták, élmunkások vannak, akik rendszeresen járnak templomba. A MÁV Fűtőháznál Morócz László motorlakatos, párttag, nyíltan kijelentette taggyűlésen, hogy „ő továbbra is el fog járni a paphoz és a misékre is”.

A fonodában is mutatkoznak hasonló jelenségek. Nagypénteken és nagyszombaton a délutáni műszakokban nem akartak dolgozni, 6-7 munkás nem is ment munkába. Csak népnevelő munkával sikerült a dolgozókat meggyőzni, hogy a délutáni műszakokon jelenjenek meg. A fiatalságra komoly befolyása van a klerikális reakciónak. Ezt igazolja, hogy a fonoda párttitkárának jelentése szerint kb. 100 fő vett részt a feltámadáson.

Kaposváron a klérusnak legnagyobb befolyása a régi értelmiségre és így elsősorban a Megyei Tanács dolgozóinál tapasztalható. Jellemző a klérus aknamunkájára, hogy a befolyása elsősorban azoknál a deklasszált elemeknél érvényesül, akik a múlt rendszerben egyáltalán nem jártak templomba.

A klerikális reakció munkájának fő iránya különösen a falura irányul. Ennek ellenére a befolyásuk itt is csökkent, amit igazol többek közt, hogy pl. a szentborbási pap befolyásolni igyekezett a dolgozó parasztokat, hogy ne lépjenek be a tszcs-be. Gyorsvasútnak nevezte a csoportokat, amin előbb jutnak a pokolba. Ennek ellenére a dolgozó parasztok kivétel nélkül valamennyien beléptek a III. típusú tszcs-be, s mindjobban magukévá teszik a Párt- és a kormányhatározatokat. Eredménye az, hogy a község félévi begyűjtési tervét május 1-e előtt teljesítette, és elnyerte a járási versenyzászlót.

Kőkövön húsvét hetében a természettudományos előadás idejére tette a plébános az ájtatosságokat, de a lakosság a helyi népnevelőkre hallgatott, és a kultúrotthonba mentek a templom helyett. A kultúrotthon tele volt, a templomban pedig mindössze 3 idősebb asszony hallgatta meg a pap beszédét.

Megállapítható, hogy általában a klerikális reakció befolyása csökkenő tendenciát mutat, de a parasztság körében, különösen az asszonyoknál, még jelentős befolyása van. Buzsákon az asszonyok nem nyugodtak bele, hogy a feltámadási körmenetet nem lehet megtartani, hanem kb. 400 asszony felvonult a tanács elé, és követelték, hogy a régi szokásaiknak megfelelően engedjék meg a feltámadási körmenet megtartását.

Az iskolai hitoktatás területén a klerikális reakció növelte aktivitását, s a befolyása a tavalyihoz viszonyítva ezen a területen ez évben jobban érvényre jutott. Míg az 1950/51-es oktatási évben az iskolai tanulók 56,4%-a vett részt hitoktatásban, addig az 1951/52-es oktatási évben a hittanra beiratkozottak száma 61,7%-ra növekedett. 1950/51 tanévben 25 600 volt a hittanra járó, az 1951/52-es tanévben a beiratkozottak száma 27 664 fő. Ennek okai:

1. A Megyei Tanács [O]ktatási [O]sztálya a beiratkozások idején a pedagógusok előtt nem vetette fel élesen ezt a kérdést, nem készítette fel őket tervszerű lemorzsolódásra.
2. Nagy számban mutattak opportunistá visszavonulást a pedagógusok egyes községekben a hitoktatás kérdésében, sőt a legtöbb pedagógus gyermeke hittanra jár. Pl. Kányában Cene József tanító gyermekei. Mutatja az is, hogy [az] április 27-én megtartott járási pedagógusértekezleten nagyon kevés [volt a] hozzászólás – helyenként egyáltalán nem is foglalkoztak a klerikális reakció kérdésével.
3. Az iskolai beíratások megkezdése előtt püspöki körlevelet olvastak fel a papok a templomban, amiben a hittanra való beíratást prédikálták.
4. A Megyei Tanács az idén több plébánosnak adott ki hitoktatási engedélyt, mint az 1950/51. oktatási évben. Ezt leginkább a békepapok kapták meg. Az 1951/52. tanévben a hittanra beiratkozottak száma megnövekedett, a lemorzsolódás kb. 2500 fő.

4. *A klerikális reakció tevékenysége a hittanítás tekintetében sok helyen tapasztalható a helyi Tanácsok közömbössége – sőt helyenként a klérus befolyása [sic!]. Szentjakabon egyes tanácsstagok kérték a Megyei Tanácsot, hogy a pap kimehessen az iskolában [sic!] vasárnaponként misét tartani. Nagyatádon a tanácselnök és a tanácsitkár gyermek[e]i is járnak hittanra.*

5. *A papi békebizottság megalakulása óta megyénkben igen kis fejlődésen ment keresztül. A múlt évben mutatkozó fellendülése után visszaesés tapasztalható. A papi békebizottság 45 tagja közül 4-5-re tehető azoknak a száma, akik komolyan tevékenykednek az egyezmény végrehajtásáért.*

A békemozgalomhoz tartozó többi pap a kormányhatározatokat többnyire formálisan támogatja. A szószékről való nyílt kiállítás a vallásos tömegek békeharca való konkrét mozgósítását általában kerülik [sic!]. Ez megmutatkozik pl. balatonberényi esperes Gosztolya János, a megyei papi békebizottság alelnöke példáján keresztül is, aki színleg békepapnak tünteti fel magát, és élvez minden ezzel járó előnyt, de a saját falujában erőteljes mesterkedésein keresztül sokat árt. A természettudományos előadásokra provokátorokat küld, hogy zavarja azt. Amikor az ember származása és az élet keletkezése c[ímű] előadást sokan meghallgatták, utána a templomban ő tartott előadást, a paradicsomi első emberpárról. Egyik békegyűlés alkalmával, ahol ő is jelen volt, s a békebizottság titkára tartott beszámolót, felszólította, hogy hagyja abban a beszámolót, mert harangoznak. A titkár megállt és Gosztolya János esperes vette át a szót: „Harangoznak, kedves híveim, imádkozzunk.” Az egész gyűlés a párttitkárral és tanácselnökkel Gosztolya János esperes példáját követve elmondták a Miatyánkot.

A papi békebizottság tekintélye, befolyása az alsóbb papságra csekély, és szavának nincs megfelelő súlya.

6. *[Sem] a M[egyei] [Párt]b[izottság], sem a J[árási] B[izottság]ok nem használják fel kellőképpen a P[olitikai] B[izottság] határozatát a klerikális reakció elleni harcban. J[árási] B[izottság]-ink nem ismerik eléggé, gyakorlatban nem tudják kellőképpen irányítani a helyi pártszervezeteket, tömegszervezeteket ebben a harcban. Ez nyilvánult meg a pol[itikai] iskola foglalkozásain is, ahol a propagandisták bizonyos fokú opportunizmussal adták elő és tárgyalják meg a klerikális reakcióra vonatkozó anyagot.*

Libickozmán az anyag tárgyalásánál nem tárgyalták bátran azt a részt, hogy a vallás állami szempontból magánügy, de a Párt szempontjából nem. Sok helyen ki is hagyták ezt a részt, hivatkozva arra, hogy az Alkotmány biztosítja a teljes vallásszabadságot.

Több helyen tapasztaltuk, hogy a megye területén nagypénteken nem tartották meg a pol[itikai] iskolákat, vagy a legrosszabb esetekben teljesen le is morzsolódtak, pl. Somogyzsitván. Több helyen előfordult az is, hogy a párttitkár, a pártvezetőségi tagok maguk sem mentek a pol[itikai] iskolára. Szőlősgyörökön nem tartották meg a pol[itikai] iskolát, és a párttitkár gyerekei a keresztet vitték a körmeneten, a párttagok pedig az umbellát. Attalában a tszcs párttitkára kijelentette, hogy ha húsvétkor nem lesz körmenet, akkor május 1-én sem lesz felvonulás.

A szocialista szektorok pártfunkcionáriusainak is tapasztalható [sic!], hogy nem mentesek a klerikális reakció befolyásától. Több helyen járatják hittanra gyermekeiket, a papok tevékenysége mögött nem látják a Népi Demokráciánk ellen irányuló mesterkedéseiket. A kutasi állami gazdaság párttitkárának gyermeke hittanra jár.

7. *Nem folyik megfelelő harc a klérus aknamunkája, támadásai ellen, befolyásának csökkentésére, párt- és állami szerveinek részéről.*

Pártszervezeteink, népnevelőink, tanácsaink, de pedagógusaink sem lépnek fel kellően a klérus ellen. A megegyezés[re], vallásszabadság[ra], békepapságra való hivatkozással az ellenség elleni harc e területe az egyik leghanyagoltabb terület. Ehhez járul, hogy a klérus csökkenő befolyása láttán, különösen a politikai iskolákon való napirendre kerülése óta, nagymértékben aktivizálódott, és a legváltozatosabb módszerekkel igyekszik befolyását növelni. Tömegszervezeteink, a sajtó munkája közel sem kielégítő ezen a vonalon.

Ahol komolyan felismerik a klérus munkáját, felveszik ellene a harcot, ott a klérus befolyása nagymértékben csökkent. Ahol különböző szerveink közömbösen nézik, ott a klérus befolyása nőtt.

A klerikális reakció elleni harc munkájának eredményesebbé tételére a következőket javasoljuk:

1. A J[árási] B[izottság]ok és helyi pártszervezeteink nagyobb mértékben vegyenek irányt a klérus elleni harc vitelére, tanulmányozzák a K[özponti] V[ezetőség] erre vonatkozó határozatát, a M[egyei] [Párt]b[izottság] adjon elvi és módszerbeni [sic!] segítséget ehhez a munkájukhoz.
2. A helyi pártszervezetek népnevelőit mozgósítani kell a klerikális reakció helyben tapasztalható konkrét mesterkedéseinek leleplezésére, és a Somogyi Népnevelőben és Néplapban rendszeresen kell ehhez szükséges segédanyagot és néhány természettudományos kérdést az agitációjukhoz biztosítani.
3. A Megyei Tanács oktatási osztálya vesse fel a Megyei Tanács, a Járási Tanácsok és a helyi Tanácsok függetlenített funkcionáriusai felé a klerikális reakció elleni harc fontossága [sic!], és követeljék meg nagyobb harciasságot ezen a területen.
4. A Megyei Tanács oktatási osztálya foglalkozzon a megye pedagógusaival, és vesse fel a klerikális reakció elleni harc szükségességét, mozgósítson a klerikális reakció elleni harcra.

Az úttörőmozgalom vezetését a megfelelően kiválogatott pedagógusok kezében [sic!] adják, fordítsanak nagyobb gondot az úttörőmozgalomban megfelelő nevelési módszerekre.

5. A természettudományos előadások mutatkozó eredményeinek növelése érdekében a J[árási] B[izottság]ok[nak] és a helyi pártszervezeteknek nagyobb támogatást kell biztosítani a természettudományos propagandamunka kiszélesítésére.
6. A pártiskolákon rendszeresen iktassák be az élet keletkezése és a vallás keletkezése c. előadást.
7. A hitoktatásban való beíratások idején a népnevelők felvilágosító munkáját fokozni és [a] megfelelő segédanyagot biztosítani kell számukra. A súlypont[i] helyeken „A tudomány harcra a klerikális reakció ellen” c. előadást kell megszervezni.

Kaposvár, 1952. május 7.

Somogy [M]egyei Pártbizottság
Agit[ációs] és [P]rop[aganda] Osztály

4. Tájékoztató az 1954-1955. évi hittanbeíratásokról, 1954. június 18.

Tájékoztató az 1954/1955. évi hittanbeíratásokról

Kaposvár, 1954. június 18.

Az 1953. évi júniusi KV20 határozat lehetőséget adott arra, hogy az általános és középiskolákban a szülők gyermekeiket pótlólag beírassák hitoktatásra. Ennek következtében a júniusban beíratott tanulók aránya a tanulók összlétszámához viszonyítva [az] augusztus 24-i pótbéíratásnál megyei viszonylatban 23%-ról 43%-ra nőtt. Ez az arányszám reális volt. A korábban helytelenül alkalmazott adminisztratív rendszabályokat sikerült kiküszöbölni. A túlkapások megszüntetése sokat javított a szülők és a nevelők kapcsolatán, helytelen volt azonban az, hogy pártbizottságaink az adminisztratív módszerekkel együtt lemondtak magáról a világnézeti felvilágosító munkáról. Pártbizottságaink, állami és tömegszervezeteink, pedagógusaink a K[özponti] V[ezetőség] határozatát és a kormányprogramot úgy értelmezték, hogy a vallás kérdését nem szabad feszegetni, főleg védekező taktikát folytattak. Helyenként elvi, eszmei bizonytalanság ütötte fel a fejét. Nehezítette a helyzete az is, hogy ebben az évben sem a sajtó, sem a film nem foglalkozott a klérus elleni harccal.

A klérus felismerte a bizonytalanságot, és igyekezett felhasználni a lehetőségeket mind az iskolán belül, mind iskolán kívül. A püspök külön körlevélben hívta fel a papok figyelmét a katekézis-félórák és a bibliaórák megszervezésére, és ezt kötelezővé is tette, ami azt jelenti, hogy a papoknak a tanulók nagy többségét sikerült a hitoktatásba bekapcsolni. Ez mellett a hitoktatásra nem jelentkező tanulókat is igyekezett a klérus a hitoktatással, bérmálással, elsődídozással kapcsolatos előkészületekkel megbízni.

A papok valótlan hírek terjesztésétől sem riadnak vissza. Így ismét olyan dolgokat terjesztenek, hogy a vallás ismét kötelező. Terjesztik, hogy most következő hittanbeíratásoknál már nem lesznek akadályok, és nagyobb lehetőség lesz a vallás oktatására.

A párt, állami és tömegszervezetek munkájában megmutatkozó hiányok hozzájárultak a pedagógusok bizonytalanságához. A tanítók sem foglalkoztak rendszeresen a szülőkkel, és nem tudtak oda hatni pedagógiai programjukkal, hogy erősödjön a tanulóink materialista szemlélete, és ennek megfelelően csökkenjen a hittanra járók száma. Nem egy helyen eltúrték, hogy a be nem íratkozott tanulók is részt vegyenek a hittanórákon. Az iskolákban visszaesett az úttörőmunka, vasárnapi foglalkoztatás. A harcok nevelők egy része passzív lett, a klérus befolyása alatt állók aktívabbakká váltak, és igyekeztek befolyásukat kiterjeszteni az iskola egész munkájára és az iskolavezetésre is. A papság az egész ifjúság megnyerésére törekszik. Különösen ebben az évben („Mária-év”) dolgozik nagy erővel és váltakozó eszközökkel. Pártbizottságainknak és alapszervezeteinknek tudni kell, hogy egy pillanatig sem gyengülhet a klerikális reakció elleni harc, csak az eddig sok helyen helytelenül alkalmazott módszereket kell megváltoztatni. A durva, a lakosság jogérzetét sértő és legtöbbször ellenkező hatást kiváltó adminisztratív eszközök helyett jobb módszerrel végzett politikai felvilágosító munkára van szükség.

A hittanbeíratások előtt a következő feladatokat kell végrehajtani:

1. El kell érní, hogy a pártszervezetek funkcionáriusai ne írassák be hittanra gyermekeiket. Minden párttagnak szem előtt kell tartani a Központi Vezetőség 1950.

júniusi határozatát (párton belül a vallás nem magánügy). Támaszkodni kell az egyéni példamutatásra. El kell érni, hogy a legtekintélyesebb párttag és pártonkívüli szülők ne írassák be hittanra gyermekeiket.

2. A pártvezetőségi ülésen a párttitkár külön napirendi pontként foglalkozzon a hittanbeíratással, és érje el, hogy a pártvezetőségi tagok, tömegszervezeti vezetők hittanra ne írassák be gyermekeiket. Ismertetni kell a párttagok ilyen irányú feladatát.

3. Következő héten a legjobb népnevelők részére népnevelő értekezletet kell tartani. A népnevelői munka irányuljon azok felé, akik az elmúlt éven már nem íratják be hittanra gyermekeiket, és érjük el, hogy ezek a szülők az idén se írassák be, valamint azok felé a szülők felé, akik az elmúlt évben még beíratják gyermekeiket, mutassanak rá a népnevelők arra, hogy az egész iskolai oktatói-nevelő munkával összeférhetetlen a hitoktatás. Végezzenek összehasonlításokat a népnevelőink, [hog] pl. mennyivel jobb tanuló az a gyerek, aki nem jár hittanra, mennyivel jobban megállja a helyét a középiskolákban is. Mondják el népnevelőink, hogy a gyermek egyenes fejlődését akadályozza az a szülők, aki hittanra járattja gyermekét. Hangsúlyozzák ki a népnevelők munkájukban az iskola nyújtotta tudományos ismeretek és a hittanórák tudománytalan anyagának éles ellentétét. Használják fel agitációjukban a klérus kártevő munkáját.

Feltétlenül szükséges, hogy a J[árási] B[izottság] tagja s munkatársai, instruktorai kiszállásaik alkalmával foglalkozzanak ezzel a munkával. A június 29-én tartandó hittanbeíratásoknál pártbizottságainknak, pártszervezeteinknek komoly segítséget kell adniuk, hogy az elmúlt évi meglehetősen magas százaléku arányszámot leszűkítsük megyénkben.

Kaposvár, 1954. június 18.

[MNL SML XXXV.33. 112. ő. e. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

5. A Somogy megyei pártbizottság jelentése a megyei „klerikális reakció” tevékenységéről, 1956. február 14.

Jelentés megyénkben a klerikális reakció tevékenységéről

Kaposvár, 1956. február 14.

A megye területén 1953 júniusa után a jobboldali elhajlás következtében fokozódott a klerikális reakció tevékenysége. A klerikális tevékenység fokozódásával egyidejűleg jellemző még új módszereik elterjedése, sok helyen bátrabb a tevékenységük. Nem csökken kellő mértékben a párttagság, valamint [a] gazdasági és állami beosztásban lévők egyházi rendezvényekben való részvétele és gyermekeik hittanbeíratása.

Hittanbeíratás: általában csökkent a beíratások száma. Pl.: a [M]arcali járásban 4650 tanulóból 1526 jár hittanra, ez a tanulóifjúság 23 százaléka. Ez bizonyos mérvű javulás az előző évek 40-en felüli százalékaival szemben. A [M]arcali járásban 40 párttag íratja be gyermekét hittanra. Gadányban Hajdu János párttitkár leányát beíratta hittanra. A hittanbeíratások idején Járási Bizottságaink és pártszervezeteink is folytattak nevelő-felvilágosító munkát, azonban jelenleg már kevésbé foglalkoznak a hitoktatás helyzetével. Több helyen – így Marcaliban is és Kaposváron a [D]onnerban – illegálisan szerveztek hitoktatást, azonban még ezideig [sic!] nem sikerült megállapítani, pontosan hol. Feltételezhető, hogy vezető beosztásban lévők gyermekei járnak így hittanra.

Több helyen a pedagógusok részéről felületesség tapasztalható a hittanórák ellenőrzésénél, így fordulhat elő Igalban, hogy azok a felső tagozatos tanulók, akik Ráksiból járnak be, amíg az autóbusz indul, még azok is, akik nincsenek beíratva hittanra, részt vesznek a hitoktatáson. Vannak olyan munkaterületek is, mint például a MÁV a [M]arcali járás területén, kevés kivétellel, minden dolgozónak a gyermeke hittanra jár.

A papok különböző módszerekkel igyekeznek a gyermekeket befolyásuk alá vonni. Somogyásmonban a téli szünet ideje alatt a pap a reggeli mise után mesével igyekezett a gyermekek bizalmába férkőzni.

A klerikális reakció igyekszik befolyását az ifjúságra kiterjeszteni, különböző módszereket alkalmaznak. Lábodon a DISZ nem működött, amíg a pap befolyása alól nem sikerült kivonni az ifjúságot.

Sávolyon a plébános a templomból felszentelt keresztet kölcsönzött a színjátszó fiataloknak, ezzel igyekezett befolyását növelni. Kutason a pap betlehemes játékot tanított be, majd a gyermekek bevételéből 150 Ft-ot elkért.

Különösen a nők körében igyekeznek minél nagyobb befolyásra szert tenni. Erre a célra használják fel az úgynevezett Mária-lányokat, mint Kéthely, Marcali, Nemesdéd és Somogyásmon községekben. Működnek az oltáregylet, rózsafüzér elnevezéssel is papi irányítás alatt álló női szervek. Ezeken a papi befolyás alatt álló szerveken keresztül igyekszik a klérus fokozni a hitéletet, és akadályozni a községekben, főleg a tsz-mozgalomban fejlődését [sic!] és egyéb feladatok végrehajtását. Nagymértékben ezen keresztül érik el, és ennek a következménye, hogy sok helyen azokban a begyűjtési cikkekben van lemaradás, mellyel főleg a nők foglalkoznak, tojás, baromfi, tej. A nőknél keresztül igyekszik a papság a férfiakat is befolyásolni. Ezt a célt szolgálja a családi szentolvasó, melynek az a lényege, hogy az egész család a szentolvasóból naponta egy tizedet mondjon el. Így fokozódik a család hitélete.

A papság felhasználja a különböző eszközöket arra, hogy minél többet tudjon foglalkozni, és látogassa a családokat. Nagy Ferenc lakócsai plébános házszentelés során azt mondta többek között, hogy azért szenteli fel a házakat és azért imádkozik, mert így a háború esetén a bentlakókat veszély nem éri.

Több esetben, tekintve, hogy a helyi szervek nem kísérik figyelemmel a pap tevékenységét, az megtevesztő. Jellemző példa erre a bönyőnyei plébános, aki mint tanácsstag is dolgozik, rendszeresen lelátogatja körzetének lakóit. Ezen keresztül fokozza a hitéletet. A gyermekeket behívja magához, emlékkönyvbe ír nekik különböző hitbuzdító szavakat.

Tanácsszerveink, de pártszervezeteink is sok esetben helytelen [sic!] úgy foglalnak állást: vannak jó és rossz papok. Nem találják meg a helyes módszert a papok tömegbefolyásának felhasználására, de ugyanakkor a klérus elleni harc szempontjából [sic!].

Nemrégiben a Siófoki J[árasi] B[izottság] a balatonszabadi plébánosnak olyan igazolást adott ki, hogy az megbízható. A nevezett pap ezen írás birtokában egyideig [sic!] jogtalanul és meg nem engedett módon előnyöket élvezett. Ugyanez a pap ezt az írást felhasználta a hitélet fejlesztésére is. A [balaton]kiliti plébánosnak, aki ugyan elősegítette a tsz szervezését, úgy akarták bemutatni a tsz-t, mint ahogy azt vezetőin[kn]ek szokták, nagy tömegek részvételével. Kétségtelen, hogy ez a hitélet fejlesztését segítette volna elő. Vannak olyan esetek is, mint a szentbalázi V[égrehajtó] B[izottsági] elnök, aki személyesen jár el a paphoz, ahelyett, [hogy] amennyiben szükséges, a papot hívatná be a tanácsházára.

Párt-, állami és gazdasági vezetők jelentős része egyházi rendezvényeken is részt vesz, így természetesen nem is foglalkoznak a klérus elleni harccal. Karácsonykor, újévkor különösen több párttitkár, tanácselnök és titkár vett részt a miséken. Pl. a kassói párttitkár, V[égrehajtó] B[izottsági] elnök, látrányi V[égrehajtó] B[izottsági] elnök és titkár. Előfordult olyan eset is, mint pl. Marcaliban Márkus Ferenc postafőnök, párttag Mesztergyőre jár el templomba, mert Marcaliban ismerik. A marcali tanácstitkár, Mártai elvtárs marxistának vallja magát, lakásán egy akkora Mária-képet akasztott az ágya fölé, hogy még az utca túloldalára is kilátszik.

A klérus tsz-ellenes tevékenysége: Mesztergyőn különösen azok az asszonyok ellenezték felháborodottan a tsz-mozgalmat, akik papi befolyás alatt állnak. Nemesdeden a tsz-szervezés során komoly akadályt jelentett a papok magatartása. A parasztság felé azt hirdették, hogy az egyháznak az a véleménye, hogy az embernek joga van az igazságosan megszerzett magántulajdonhoz, és az államnak, az embernek ezt az alapvető természeti jogát tiszteletben kell tartani. Sávolyon a plébános azzal akadályozta meg a tsz-szervezést, hogy különbséget tett az orosz és magyar paraszt között munkához való viszonyában, mely természetesen rágalom volt. Kihangsúlyozta, hogy a magyar paraszt sokkal jobb dolgozó, jobb dolgos, és egyéni tulajdonának megművelésével is el tud érni magas életszínvonalat.

A hitélet alakulásával kapcsolatban megállapítható, hogy általában véve a templomba járók száma lényegében nem emelkedett, de a múlt év hasonló időszakához viszonyítva pl. a gyónók száma lényegesen emelkedett. A barcsi esperesi kerületben kb. 3 ezerrel többen gyóntak idén karácsonykor, mint a múlt év hasonló időszakában.

Több katolikus pap, így a nemesdedi plébános is, túlságosan fejleszteni akarja a hitéletet. Így az elmúlt héten tartották meg egy 1950-es püspöki körlevél alapján az úgynevezett rózsafüzér-esteket.

Ezideig [sic!] még nincsenek konkrét adatok, azonban vannak olyan értesüléseink, melyek szerint volt szerzetesek, apácák kórházakban, napközi otthonokban, óvodákban alkalmazásban vannak. Ez az értesülés pontosan leellenőrizve nincs.

Kaposvár, 1956. február 14.

M[egyei] [Párt]B[izottság]
[A]git[ációs és] [P]rop[aganda] [O]sztály

[MNL SML XXXV.33. 114. ő. e. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázatot.]

---

¹ Köbel, 2005: 115.

² Völgyesi, 2011: 25.

³ „Az egyházellenesség alapja a marxista-leninista materialista világnézet és a szovjet példa mellett az is volt, hogy az egyházak – jellemzően a protestánsok – ebben a régióban, így Magyarországon is nemzeti alapon szerveződtek. A római katolikus »világegyház«, de annak püspökeit külföldi hatalom nevezi ki, abba tehát az államhatalom nem tudott beleszólni.” Balogh, 2008.

⁴ Köbel, 2005: 113.

⁵ A MDP programnyilatkozatában „sikrassz áll a teljes vallásszabadságért, tiszteletben tartja a vallásos érzést, felhívja az egyházakat a bukott nagybirtokos és nagytőkés renddel való szakításra, a népi demokrácia vívmányainak elismerésére, a demokratikus állammal való békés együttműködésre. Ugyanakkor a párt kijelenti, hogy erélyesen fellép az egyház palástja mögé bújó reakciós irányzatok ellen és kíméletlenül leleplezi a vallásos érzéssel visszaélő népellenes politikát.” Izsák (főszerk.), 1998: 29.

⁶ A földreform „kártalanítást csak ígérvé, de nem adva, 1945. március 15-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány elrendelte a 100 kh-on felüli birtokok, köztük az egyházi birtokok kisajátítását és kiosztását”. Balogh, 2008. A földreform eredményeiről bővebben: Szabó, 2000: 21.

---

⁷ Katolikus Asszonyok és Lányok Szövetsége.

⁸ Keresztény Munkásifjú Mozgalom.

⁹ Balogh, 2008.

¹⁰ Az MDP Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és Szervezőbizottságának fontosabb határozatai. Idézi Köbel, 2005: 119.

¹¹ Balogh, 2008.

¹² Az egyházi személyekkel szemben elkövetett visszaélésekre számos példát ismerünk. Példaként említhetjük Ravasz László református püspök lemondását. Talán legjelentősebb a Mindszenty József esztergomi érsek elleni fellépés, akit 1948. december 26-án letartóztattak és életfogytig tartó fegyházra ítélték.

¹³ Vörös, 2010: 281.

¹⁴ Völgyesi, 2011: 26.

¹⁵ Balogh, 2008.

¹⁶ „A kormány ebben a kérdésben a türelmesség alapján áll, melynek a felvilágosítás és a meggyőzés az eszköze. Adminisztratív vagy más kényszerítő eszköz alkalmazását a kormány elítéli és nem fogja tűrni.” Dér, 1989.

¹⁷ Völgyesi, 2011: 26.

¹⁸ Balogh, 2008.

¹⁹ DISZ: Dolgozó Ifjúság Szövetsége. MNDSZ: Magyar Nők Demokratikus Szövetsége – a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére 1945. február 18-án megalakult társadalmi szervezet, melynek célja – a férfiakkal való egyenjogúsítás céljából – a nők helyzetének törvényes szabályozása. DÉFOSZ: Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége – a parasztság érdekvédelmi szervezeteként 1948 decemberében jött létre. MSZT: Magyar–Szovjet Társaság – 1945 januárjában a magyar–szovjet barátság elmélyítése céljából megalakult szervezet. 1945 és 1948 között Magyar–Szovjet Művelődési Társaság, 1948 és 1956 között Magyar–Szovjet Társaság, majd 1957-től Magyar–Szovjet Baráti Társaság néven működött.

²⁰ A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára (MNL SML)

XXXV. 33.	MDP Somogy Megyei Bizottságának iratai	
	33. fond. II. állag. 111. ő. e.	Az egyházak és egyházi vezető személyek munkájával kapcsolatos iratok (Jelentések, összefoglalók)
	33. fond. II. állag. 112. ő. e.	Az egyházügyi előadó jelentései a hitoktatás alakulásáról
	33. fond. II. állag. 114. ő. e.	A klerikális reakció tevékenységével kapcsolatos iratok

Nyomtatásban megjelent források

Izsák (főszerk.), 1998

A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956. Főszerkesztő: Izsák Lajos. Budapest, Napvilág Kiadó.

Dér, 1989

Nagy Imre: Miniszterelnöki expozé 1953. július 4. In *A Nagy Imre vonal. Dokumentumválogatás.* Válogatta és a bevezető tanulmányt írta: Dér Ferenc. Budapest, Reform, 248–267.
<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/meexp4s.htm>
(Letöltés ideje: 2015. szeptember 24.)

Hivatkozott irodalom

Balogh, 2008

Balogh Margit: Egyházak a szovjet rendszerben (1945–1989). A demokratizálódás kudarc(a) (1945–1956). In *Magyarország a XX. században.* II. kötet. Főszerkesztő: Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó.
<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/260.html> (letöltés ideje: 2015. szeptember 1.).

Köbel, 2005

Köbel Szilvia: „*Oszd meg és uralkodj!*” *Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között.* Budapest, Rejtjel Kiadó.

Szabó, 2000

Egyházügyi Hangulat-Jelentések 1951, 1953. Szerkesztette, a bevezető tanulmányokat írta és a mutatókat összeállította: Szabó Csaba. Budapest, Osiris – Budapest Főváros Levéltára.

Völgyesi, 2011

Völgyesi Zoltán: A kommunista egyházpolitika szakaszai Magyarországon 1948-tól 1964-ig. *Mediárium*, 5. sz. 26–34.
http://epa.oszk.hu/01500/01515/00010/pdf/EPA01515_mediarium_2011_4_25-34.pdf (letöltés ideje: 2015. szeptember 24.).

Vörös, 2010

Vörös Géza: Egyházak az állambiztonsági dokumentumokban. In *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből.* Szerkesztette: Bánkuti Gábor – Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 281–333.